

DOI: 10.7596/taksad.v7i2.1515

Citation: Dolunay, A. (2018). -Son Değişiklikler Kapsamında- Kamu Hizmeti İmtiyaz Sözleşmeleri Uyuşmazlıklarında "Tahkim". Journal of History Culture and Art Research, 7(2), 600-623. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1515>

**-Son Değişiklikler Kapsamında-
Kamu Hizmeti İmtiyaz Sözleşmeleri Uyuşmazlıklarında
"Tahkim"**

**-In the Context of the Recent Amendments-
"Arbitration"
In Public Service Concession Agreement Disputes**

Ayhan Dolunay¹

ABSTRACT

Public law concession agreements, contracts between administrative and private law real or legal entities. Contracts aimed at ensuring the provision of services without undergoing high financial "burdens". In the case of disputes concerning public service concession agreements, preference is given to settlement disputes with arbitral jurisdiction rather than the settlement of court disputes, usually by private contracting parties. In our work, firstly we will give information about the concept of public service concession agreement and arbitration, then, in the Turkish administrative law, the "obstruction of arbitration", which will rule until 1999, and the elimination of the ban will be discussed. Later, the elements and procedure of the arbitration will be examined in detail in the context of "recent changes", followed by the determination of the substantive rules of law to be applied to the merits of the dispute in the arbitration proceedings, and finally, to be given information about the decisions to be made on the basis of the arbitration proceedings.

Keywords: Arbitration, Concession agreement, Turkish law.

¹ Near East University (Yakın Doğu Üniversitesi), Hukuk Danışmanı, İletişim Fakültesi Öğretim Görevlisi, İletişim Araştırmaları Merkezi Üyesi. E-mail: ayhan.dolunay@neu.edu.tr

Öz

Kamu hukuku imtiyaz sözleşmeleri, idare ve özel hukuk gerçek ya da tüzel kişileri arasında akdedilen ve idarenin, teknoloji, iş gücü vb. konularda, yüksek mali “yük”ler altına girmeksizin, hizmet sağlanmasını amaçlayan sözleşmelerdir. Kamu hizmeti imtiyaz sözleşmeleri ile ilgili söz konusu olabilecek uyuşmazlıklarda ise, sözleşmeye taraf özel hukuk kişilerince, genellikle, mahkemelerce uyuşmazlığın çözümü yerine, tahkim yargılaması ile uyuşmazlığın çözümü tercih edilmektedir. Çalışmamızda, öncelikle, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesi ve tahkim kavramları hakkında bilgi verilecek, ardından, Türk idare hukukunda, 1999 yılına kadar egemen olan “tahkim yasağı” ve yasağın bertaraf edilmesi hususları ele alınacaktır. Sonrasında ise, tahkim yargılamasının unsurları ve usulü detaylı olarak, “son değişiklikler kapsamında” incelenecek, ardından, tahkim yargılamasında ihtilafın esasına uygulanacak maddi hukuk kurallarının tespiti ve son olarak da, tahkim yargılaması neticesinde hükümlenacak kararların icrası hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tahkim, İmtiyaz sözleşmesi, Türk hukuku.

Giriş

İdare, bir takım teknoloji altyapısı ve uzman personel istihdamı gerektiren hizmetleri verebilmek adına, özel hukuk kişilerine, belirli bir ücret karşılığında, “imtiyaz” tanımakta ve imtiyaz tanınan kişi, yani “imtiyaz sahibi”nin, ilgili hizmeti sunması ile idarenin, teknoloji altyapısı ve uzman personel için yüksek maliyetleri finanse etme külfeti altına girmesi önlenmektedir (Yıldız, 2014: 280). İfade edilen sistem, imtiyaz sözleşmesi ile kurulmakta ve sözleşme kapsamında, özel hukuk kişisi, kamu hizmetini, kendi kâr ve zararına görmek ile beraber, hizmetten faydalananlardan tahsil ettiği bedel ile de, gelir sağlamaktadır.

Diğer yandan, sözleşmenin ifası için önemli mali kaynaklar aktaran taraflar arasında, ihtilafların ya da, ülkedeki siyasi konjonktürün değişmesi neticesinde yatırımcıların aleyhine durumların vuku bulması da muhtemeldir. İşte bu hususlar ile ilgili olarak taraflar, tarafsız bir yargılama makamınca ihtilaflarının çözümlenmesini talep etme hakkına sahiptir. Bu kapsamda, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinden doğacak ihtilaflar ile ilgili olarak, idari sözleşmelerin niteliği gereği zayıf taraf olma niteliğini haiz yatırımcılar, sözleşmenin güçlü tarafı olma niteliğini haiz idarenin yer aldığı ülke mahkemeleri tarafından çözüm aranması hususuna, söz konusu mahkemeler tarafından, kamu yararı temel alınarak idarenin korunacağı düşüncesiyle sıcak bakmamakta; daha tarafsız olduğu varsayılan, tahkim yargılamasına gitmeyi tercih etmektedirler. Mahkemelerimizdeki iş yükü ve buna bağlı olarak yargılamaların yavaş ilerlemesi de, tahkim yargılamasını tercihe deyim yerinde ise, teşvik etmektedir.

Bununla birlikte, Fransız idare hukukunun etkisi ile Türk idare hukukunda, 1999 yılına kadar benimsenmiş “kamu tüzel kişilerinin tahkime başvurma yasağı ilkesi”, bu gibi sözleşmelere ilişkin tahkimin tercih edilmesi yolunu mutlak olarak kapatmış, ancak 1999 yılında yapılan anayasal bazda müdahale ardından, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmeleri ile ilgili olarak tahkim yolunun tercih edilebilmesi mümkün olmuştur (Akıncı, 2013: 70-73; Gözübüyük ve Tan, 2004: 597; Günday, 2011: 353-354).

Çalışmamızda, önce imtiyaz sözleşmesi ve tahkim kavramları ele alınarak açıklanacak, ardından ise, tahkim yasağı ve yasağın bertaraf edilmesine ilişkin bilgiler verilerek, son düzenlemeler kapsamında, tahkim yargılamasının unsurları, usulü, uygulanacak maddi hukuk kuralları ve yargılama neticesinde hükümlenmiş kararların icrası hususları ele alınacaktır.

I. GENEL BİLGİLER

A. Kamu Hizmeti İmtiyaz Sözleşmesi

İdare, görevlerini yerine getirmek amacı ile yetkilerini kullanırken, tek taraflı işlemlere başvurmaktadır. Ancak, tek taraflı işlemler her zaman yeterli olmamakta ve idare, sözleşmeler de akdedebilmektedir (Günday, 2011: 183). Bu kapsamda, idarenin yaptığı ve özel hukuka tâbi sözleşmeler, “özel hukuk sözleşmesi” şeklinde adlandırılırken, kamu kuruluşları tarafından, idare hukuku kurallarına dayanarak yapılan sözleşmelere ise “idari sözleşmeler”² olarak adlandırılmaktadır (Gözübüyük ve Tan, 2004: 512; Günday, 2011: 183-184).

Konumuz itibariyle, sadece, idari sözleşmeler genel başlığı altında yer alan, klasik tip sözleşmelerden³, imtiyaz sözleşmeleri ele alınacaktır.

Yakın geçmişe bakıldığında, Osmanlı döneminde, mali ve teknik yetersizliklerin etkisi ile, bir takım kamu hizmetlerinin, özel kişiler aracılığı ile yerine getirilmesinin hedeflendiği ve bu düşüncenin, imtiyaz sözleşmeleri ile hayata geçirildiği görülmektedir (Aslan ve Arat, 2015: 8; Karan: 2009: 265; Karataş, 2015). Osmanlı dönemi ardından, Cumhuriyet döneminin erken yıllarında ise, söz konusu hizmetlerin, özel girişimciden satın alınması ile, iktisadi devlet teşekkülleri tarafından yerine getirilmesi yoluna gidilmiştir. Ancak, liberal düzenin bir gereği olarak bahse konu hizmetler, yeniden özel girişimciler aracılığı ile yerine getirilmeye başlanmıştır (Aslan ve Arat, 2015: 8).

İmtiyaz sözleşmesi, bir özel hukuk kişinin, belirli bir ücret karşılığında, bir kamu hizmetini, kendi kâr ve zararına, görmesi temeline dayanan bir idari sözleşmedir (Gözler ve Kaplan, 2013: 205; Gözübüyük ve Tan, 2004: 532; Günday, 2011: 188; Yıldırım, 2012: 281-282).

İmtiyaz sözleşmelerinde idare “*imtiyaz veren*”, karşı taraf ise “*imtiyaz sahibi*” olarak adlandırılır. İmtiyaz sahibi, söz konusu hizmetin tüm masraf, tehlike ve zararını üstlenmekte; sağladığı hizmet karşılığında da, hizmetten faydalananlardan tahsil ettiği bedel ile, gelir sağlamaktadır.

İmtiyaz sözleşmesi ile ilgili olarak, yargı kararlarında verilmiş olan tanımlamalar ise şu şekildedir:

Danıştay 1. Dairesi, bir kararında, “*...Kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinin belirgin karakterlerini ortaya koyan bir tanımlaması ise şu biçimde yapılabilir: İdarenin gerçek ve genel olarak sermaye şirketi olan tüzel bir kişiyle yaptığı sözleşmeyle, bir kamu hizmetinin belirli ve uzun bir süre içinde kurulmasının ve işletilmesinin karşılığında hizmetten yararlananlardan ücret ya da bedel almak ve giderleriyle kar ve zararı (riski) özel girişimciye ait olmak üzere idarenin kendi buyruğu ve sorumluluğu altında sağladığı bir yönetim biçimidir...*”⁴ şeklindeki tanımlamaya yer vermiştir.

² Özel hukuk sözleşmeleri ile idari sözleşmeleri bir birinden ayırmak için, bir takım ölçütler verilebilmektedir: i. Özel hukuk sözleşmeleri, taraflar arasında hukuki eşitlik prensibine dayanırken; idari sözleşmelerde, taraflardan biri olan idare, “*kamu yararı temsilcisi ve sorumlusu*” sıfatı nedeniyle, sözleşen diğer tarafa göre daha üstün olmaktadır, ii. özel hukuk sözleşmelerinde, sözleşmenin konusu, biçimi, amacı ve bağlantı kurulacak kişiler hususunda irade serbestisi söz konusuyken, idari sözleşmelerde, irade serbestisi söz konusu olmamakta; taraflar, hukuk kuralları ile sınırlandırılmaktadır, iii. Özel hukuk sözleşmeleri ile ilgili meydana gelen uyuşmazlıklar adli yargıda, idari sözleşmeler ile ilgili olarak meydana gelen uyuşmazlıklar ise idari yargıda çözümlenmektedir (Ancak, 1999 yılında, AY. md. 125’de yapılan ele alacağımız değişiklik kapsamında, “*Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların millî veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilmelidir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılik unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir -Ek cümleler: 13/8/1999- 4446/2 md.-*”) (Gözübüyük ve Tan, 2004: 513-514).

³ İdari sözleşmeler; klasik tip idari sözleşmeler, yeni tip idari sözleşmeler ve isimsiz idari sözleşmeler şeklinde sınıflandırılabilir (Gözler ve Kaplan, 2013: 205).

⁴ Kararda ayrıca, “*...Bu tanıma göre bir kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesinde başlıca bulunması gereken unsurlar şunlardır: Öncelikle kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesi bir idari sözleşmedir ve bu sözleşme bir kamu hizmetinin*

Anayasa Mahkemesi ise, bir kararında, geçmiş tarihli bir başka kararına atıfta bulunarak, aşağıdaki tanımlı vermektedir:

“...Anayasa Mahkemesi, 28.6.1995 günlü ve E. 1994/71, K. 1995/23 sayılı kararında imtiyazı, “Kamu hizmetinin, uzun süreli bir ‘İdarî sözleşme’ uyarınca, sermayesi, kârı, hasar ve zararı kendilerine ait olmak üzere özel hukuk kişilerin yerine getirilmesine imtiyaz denir.” şeklinde tanımlamış; imtiyaz sözleşmesini ise, “Gereksinimler karşısında yönetimin işinin çokluğu ya da kaynak bulmadaki güçlükler, kimi zaman bu yöntemin uygulanmasını zorunlu kılmakta ve kamu hizmetinin özel girişime gördürülmesine olanak sağlamaktadır. Konusu, kamu hizmetinin kurulmasını ve/veya işletilmesini bir özel kişiye devretmek olan sözleşmeler ‘kamu hizmeti imtiyaz sözleşmeleri’ olarak tanımlanmaktadır.” şeklinde ortaya koyarak, “Kamu hizmeti imtiyaz sözleşmeleri, gerek konusunun bir kamu hizmetinin kurulması ve/veya işletilmesi olması, gerekse hizmetin yürütülmesini sağlamak için hizmeti yapanlara kamu gücüne dayanan kimi yetkiler tanınması, gerekse idarenin, hizmetin düzenli ve istikrarlı biçimde yürütülmesini sağlamak için denetim ve gözetim yetkisine sahip olması yönünden İdarî sözleşmelerin tüm niteliklerini taşırlar.” saptamasında bulunmuştur...”⁵.

Yukarıda yer verilen tanımlarda, imtiyaz sözleşmesinin, kamu hizmetlerinin, özel kişiler aracılığı ile görülmesi olduğu ifade edilmekle birlikte, tüm kamu hizmetlerinin, imtiyaz sözleşmeleri aracılığı ile, özel kişilere gördürülmesinin de mümkün olmadığını belirtmek gerekmektedir. Örneğin kolluk gibi, kamu gücü ayrıcalıklarının kullanılmasını gerektiren hizmetlerin, imtiyaz sözleşmesine konu olması söz konusu değildir. Bu kapsamda, sadece ekonomik nitelikli kamu hizmetlerinin imtiyaz sözleşmesine konu olabileceğini ifade etmek yerinde olacaktır (Karataş, 2015).

Türk Hukukunda, imtiyaz sözleşmesi ilk olarak, 10 Haziran 1326 (1910) tarihli Menafii Umumiyyeye Müteallik İmtiyazat Hakkında Kanun⁶ ile düzenleme altına alınmıştır. İlgili kanunun ilk maddesi uyarınca, idare adına imtiyaz verme yetkisi, Bakanlar Kuruluna tanınmıştır. AY md. 155 kapsamında, bu husus ile ilgili olarak, Danıştay’ın görüşü alınır ancak, idare bu görüş ile bağlı değildir. 1910 yılından beri yürürlükte olan kanun dışında, idareye imtiyaz verme yetkisi tanıyan başka kanunlar da vardır. 3 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren, 5393 sayılı Belediye Kanunu md. 15 uyarınca, belediye, su tedariki, atık sular, toplu taşıma ve katı atıklar ile ilgili olarak, maddenin (e), (f) ve (g) bentlerinde sayılan hizmetleri, Danıştay’ın görüşü ve İçişleri Bakanlığının kararı ile kırk dokuz yılı geçmemek şartıyla, imtiyaz yolu ile devredebilir (Yıldız, 2014: 282-283).

Yukarıda belirtilen, “geleneksel” imtiyaz verme usullerini düzenleyen kanunlar dışında, başka kanunlarda da, imtiyaz hususuna ilişkin düzenlemelere, “imtiyaz” kavramı kullanılarak veya kullanılmayarak, yer verilmiştir. Bu kanunlara, 4 Aralık 1984 tarih ve 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtım Ve Ticareti İle Görevlendirilmesi Hakkında Kanun, 28 Mayıs 1988 tarih ve 3465 sayılı Karayolları Genel Müdürlüğü Dışındaki Kuruluşların Erişme Kontrollü Karayolu (Otoyol) Yapımı, Bakımı ve İşletilmesi ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun, 08 Haziran 1994 tarih ve 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanun, 16 Temmuz 1997 tarih ve 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli İle Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi İle Enerji

kurulmasını ve işletilmesini amaç edinir; öte yandan sözleşmeye konu olan kamu hizmeti, imtiyaz sahibinin (özel girişimcinin) kar ve zararına olarak kurulur ve işletilir, buna karşılık imtiyaz sahibinin elde ettiği, idarenin kendisine devrettiği tahsil hakkıdır. Ayrıca, imtiyaz süresince hizmetten yararlananlardan alınacak olan bedel veya ücret, esasları kanunla saptanacak olan bir tarife üzerinden tahsil olunur ve son olarak kamu hizmeti imtiyazı daima belli ve uzun bir devre için verilir...” ifadelerine yer verilmek suretiyle, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinde yer alması gereken unsurlar da sayılmıştır. TC. Dan., 1. D., E. 1992/234, K. 1992/294, T. 24.09.1992. Karar için Bkz. <https://www.legalbank.net>.

⁵ TC. AYM. E. 2013/50, K. 2015/38, T. 01.04.2015. Karar için Bkz. <https://www.legalbank.net>.

⁶ Kanunun kabulü ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. Esirgen, 2011: 235 vd.

Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 9 Mayıs 2013 tarih ve 6475 sayılı Posta Hizmetleri Kanunu örnek gösterilebilir⁷ (Yıldız, 2014: 283).

B. Alternatif İhtilaf Çözüm Yöntemi “Tahkim”

Kural olarak, kişiler arasında meydana gelen ihtilaflar, mahkemeler tarafından çözüme kavuşturulmaktadır. Ancak, ihtilafların çözümüne hizmet eden tek kurum mahkemeler değildir. Taraflar bir takım başka yöntemleri tercih ederek de, ihtilaflarının çözümünü sağlayabilmektedir. Bu yöntemler arasında en çok tercih edilenler, uzlaştırma, arabuluculuk ve tahkim'dir.

Çalışma konumuz itibarıyla, belirtilen yöntemlerden, sadece, tahkim ele alınacaktır.

Doktrinde tahkimin tanımı, birçok yazar tarafından, benzer şekillerde yapılmıştır.

Bir tanıma göre tahkim, anlaşmazlığın taraflarının, kendi istekleri ile, anlaşmazlığın çözümünü, bir veya birkaç kimseye bırakmasıdır (Ansay, 1960: 440; Pekcanitez vd., 2013: 1064).

Diğer bir tanıma göre tahkim, tarafların anlaşması üzerine, aralarında bulunan hukuki nizamın, hakem adı verilen özel kişiler tarafından çözüme ulaştırılmasıdır (Doğan, 2013: 127; Postacıoğlu, 1975: 783).

Bir başka tanıma göre tahkim, kanunun tahkim yolu ile çözümlenmesine cevaz verdiği hususlar kapsamında olmak şartı ile, taraflar arasında meydana gelmiş veyahut meydana gelebilecek ihtilafların, devlet mahkemelerinde çözümlenmesi yerine, “hakem” olarak adlandırılan kişiler aracılığı ile çözümlenmesi hususunda, tarafların anlaşmalarıdır (Akıncı, 2013: 3; Yavuz, 2009: 133).

Benzer yönde bir başka tanımlamaya göre ise tahkim, tek mil milli ve milletlerarası düzenlemelere göre tarafların serbest iradesine istinat eden bir yargılama usulüdür (Şanlı vd., 2014: 543).

Tahkimin, devlet eliyle yargılamaya kıyasla bir takım faydaları olduğu ve bu nedenle tercih edildiği ileri sürülmektedir.

Bu faydalar, tahkim yargılamasının; günümüzde bir uzmanlık alanı haline geldiği, kısa zamanda sonuç verdiği, adli tatilde de görülmeye devam edildiği, maliyetinin daha az olduğu, gizli cereyan ettiği şeklinde özetlenebilmektedir⁸.

Diğer yandan, tahkim, çeşitli açılardan sınıflandırılabilir.

Buna göre, tahkim yolunun zorunlu olup olmaması kriterine göre “ihtiyari tahkim” – “zorunlu tahkim” ayrımına gidilebilmektedir (Dayınlarlı, 2004: 10-14; Yavuz, 2009: 133).

İhtiyari tahkim, tarafların rızaları ile başvurdukları bir tahkim yoludur. 6100 sayılı HMK ve 4686 sayılı MTK’nda yapılan düzenlemeler ihtiyari tahkime örnek gösterilebilir.

Zorunlu tahkimde ise taraflar, önceden tahkim sözleşmesi yapmamalarına rağmen, aralarında vuku bulacak özel hukuk ihtilaflarının çözümü için, kanun gereği, hakeme başvurmak durumundadırlar. Zorunlu tahkime örnek olarak, 3533 sayılı Umumi, Mülhak ve Hususi Bütçelerle İdare Edilen Daireler ve Belediyelerle Sermayesinin Tamamı Devlete veya Hususi İdarelere Ait Daire ve Müesseseler Arasındaki İhtilafların Tahkim Yolu ile Halli hakkında Kanun gösterilebilir.

⁷ Kamu hizmetlerinin sözleşme aracılığı ile gördürülmesi (İmtiyaz) hakkında detaylı bilgi için Bkz. Karahanoğulları, 2004: 326 vd.

⁸ Tahkimin faydaları ile, bu hususlara yöneltilen bazı eleştiriler için Bkz. Akıncı, 2013: 7 vd; Karadaş, 2013: 25 vd; Pekcanitez vd., 2013:1066-1068.

Toprak ve hukuk sistemi kriterlerine göre ise, “iç (milli) tahkim” – “dış (milletlerarası) tahkim” ayrımına gidilmesi mümkündür (Dayınlarlı, 2004: 7-9; Sammartano, 2001: 29 vd; Tuncay, 2013: 879).

Ülkeler kendi milli hukuk kuralları ile tahkim hususunu düzenleyebilmektedir. Bu gibi düzenlemeler ile ele alınan husus, iç (milli) tahkim olarak adlandırılır. Örneğin, 6100 sayılı HMK ile, milli tahkim düzenleme altına alınmaktadır.

Yabancılık unsuru içeren uluslararası nitelikli sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıklar ise, milletlerarası tahkime konu olmaktadır. 5718 sayılı MÖHUK ve 4686 sayılı MTK, milletlerarası tahkimi konu alan kanunlardır.

Son olarak, tarafların hakemleri, tahkim yerini, tahkim usulünü ve uyuşmazlığa uygulanacak maddi hukuk kurallarını serbestçe belirleyip belirleyememesi kriterine göre ise, “ad hoc tahkim” - “kurumsal tahkim” ayrımına gidilebilmektedir (Sammartano, 2001: 4; Poudret ve Besson, 2007: 68 vd; Şanlı vd., 2014: 547; Tuncay, 2013: 879-880).

Ad Hoc tahkim, taraflar arasındaki hukuki uyuşmazlığa konu olayın çözümlenmesi amacıyla tarafların, hakemleri, tahkim yerini, tahkim usulünü ve uyuşmazlığa uygulanacak maddi hukuk kurallarını serbestçe kendi iradeleriyle belirledikleri, hiçbir örgütün aracılığının söz konusu olmadığı tahkim türüdür. Ad Hoc tahkimin ilk düzenlenişi 1961 tarihli Avrupa Milletlerarası Ticari Tahkim Sözleşmesi ile olmuştur. Daha sonra Birleşmiş Milletlerin Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu (*UNCITRAL*) tarafından 15 Aralık 1976 tarihinde hazırlanan modern kurallar Genel Kurulca kabul edilmiştir (Hannessian, 2009: 317). Ayrıca, 2010 yılında, Birleşmiş Milletlerin Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu (*UNCITRAL*) kuralları revize edilmiştir (uncitral.org, 2015).

Kurumsal tahkimde ise, daimi bir hakem kuruluşunun idaresi ve onun önceden hazırlanmış kuralları bulunmaktadır. Bu tahkim kuruluşlarına örnek olarak; Milletlerarası Ticaret Odası (*International Chamber Of Commerce-ICC*), Londra Uluslararası Tahkim Divanı (*London Court Of International Arbitration-LCIA*), Amerikan Tahkim Kurumu (*American Arbitration-AAA*), Tahkim Hakemleri Kurumu (*Chartered Institute Of Arbitrators*) gösterilebilir.

Türk Hukukunda, tahkim hususu, çeşitli kanunlarda ele alınmaktadır. İlgili kanunlar şunlardır:

- 13.08.1999 tarihli, TC Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun. Kamu hizmetleri ile imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan ihtilafların tahkim yolu ile çözümü kabul edilmiştir (AY. md. 125).
- 21.01.2000 tarihli, Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere Dair Kanun⁹.
- 21.06.2001 tarihli, MTK. Tahkim yeri olarak Türkiye'nin seçildiği yabancı unsurlu ihtilafların çözümü için tâbi olunacak tahkim usulü düzenlenmiştir¹⁰.
- 21.11.2007 tarihli, MÖHUK. Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi düzenlenmiştir (md. 60-63)¹¹.

⁹ RG. 22.01.2000-23941.

¹⁰ RG. 05.07.2001-24453.

¹¹ RG. 12.12.2007-26728.

- 31.07.2008 tarihli, Umumi, Mülhak ve Hususi Bütçelerle İdare Edilen Daireler ve Belediyelerle Sermayesinin Tamamı Devlete veya Hususi İdarelere Ait Daire ve Müesseseler Arasındaki İhtilafların Tahkim Yolu ile Halli hakkında Kanun¹².
- 12.01.2011 tarihli, HMK. Milli tahkime ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir (md. 407-444)¹³.

Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu, tahkime ilişkin milletlerarası sözleşmeler ise şunlardır:

- 10.06.1958 tarihli, Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası hakkında New York Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (*1958 New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards*)¹⁴. 1923 tarihli Hakem Kaydı hakkındaki Cenevre Protokolü ile 1927 tarihli Yabancı Hakem Kaydı hakkındaki Cenevre Protokolü ile 1927 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizine dair Cenevre Sözleşmesinden ibaret olan Ticari Tahkim hakkında Cenevre Sözleşmelerinin yerini almıştır¹⁵.
- 21.04.1961 tarihli, Milletlerarası Ticari Tahkim hakkında Avrupa Cenevre Sözleşmesi (*European Convention on International Commercial Arbitration*). Doğu – Batı ticaretindeki hakem sözleşmelerini göz önünde tutmuştur¹⁶.
- 18.03.1965 tarihli, Devletler ile Diğer Devlet Vatandaşları arasındaki Yatırım İhtilaflarının Giderilmesine dair Washington Dünya Bankası Sözleşmesi (*Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States*) (ICSID). Gelişmekte olan devletler ile özel teşebbüsler arası ilişkileri düzenler (md. 36-63)¹⁷.

II. KAMU HİZMETİ İMTİYAZ SÖZLEŞMELERİNDE TAHKİM YASAĞI ve KALDIRILMASI SÜRECİ

A. Tahkim Yasağı İlkesi

Çalışmamızın başında değindiğimiz gibi, devlet tek taraflı işlemlerin yanı sıra, sözleşmeler de akdetmektedir. Bu sözleşmeler, tamamen özel hukuka tâbi olmadığı sürece, diğer bir deyişle, idari sözleşmeler olduğu sürece, idare üstün taraf statüsündedir.

Diğer yandan, çalışma konumuz olan tahkim, tarafların eşit statüde oldukları bir yargılama biçimidir. Bu kapsamda, idarenin özel hukuk kişisi ile arasında vuku bulan bir uyumsuzluğu tahkime götürmesi, idare ile özel hukuk kişisinin eşit duruma gelmesine neden olacaktır. Bu eşitlik kabul edilemeyeceğinden, kural olarak kamu tüzel kişilerinin tahkim yoluna gitmesi yasaktır.

Bu durum, “kamu tüzel kişilerinin tahkime başvurma yasağı ilkesi” olarak adlandırılmaktadır (Yıldız, 2014: 286).

Tahkim uygulamasının özellikleri açısından tahkim yasağının gerekçeleri arasında, tahkimin; rastlantısal sonuçlar doğurduğu düşüncesi ve özel hukuk temelli bir yargılama mekanizması olması yer almaktadır (Karataş, 2015: 4-5).

¹² RG. 14.08.2008-26967.

¹³ RG. 04.02.2011-27836.

¹⁴ RG. 25.09.1991-21002.

¹⁵ RG. 21. 05. 1991-20877.

¹⁶ RG. 23.09.1991-21000.

¹⁷ RG. 06.12.1988-19830.

İdari yargının özellikleri açısından tahkim yasağının gerekçeleri arasında ise, idarenin; devlet yargısı dışında bir yargı sistemine tâbi olamayacağı düşüncesi ve kamu düzeni ve kamu yararını önde tutma prensibine aykırılık oluşabileceği düşüncesi yer almaktadır (Karataş, 2015: 5-6).

Fransız Danıştay'ı 1986 yılında verdiği bir tavsiye kararında, bu kuralın Fransız hukukunun genel ilkelerinden biri olduğunu ifade etmiştir (Tan, 1999: 8). İlgili kararda, açık düzenlemeler veya gereğince iç hukukun parçası haline gelmiş olan uluslararası andlaşma hükümleri saklı tutulmuştur¹⁸.

Fransız idare hukukunu temel alan Türk idare hukukunda da, 13.08.1999'da yapılan ve çalışmamızda ele alınacak olan anayasa değişikliğine kadar, Fransız idare hukukunca benimsenen tahkim yasağı prensibinin, benimsendiği görülmektedir.

Diğer yandan, Anayasa değişikliği yapılmadan önce de, bu durumun değiştirilmesi için bir takım girişimler olmuş, ancak, Anayasa Mahkemesi¹⁹ ve Danıştay²⁰ kararları ile bu girişimler engellenmiştir.

Ayrıca, belirtmekte fayda vardır ki, söz konusu Anayasa değişikliği öncesi, her ne kadar taraf olunan ICSID ve diğer ikili yatırım anlaşmaları nedeniyle tahkim yolu idari sözleşmeler için açık görünse de, uygulama açısından tahkime gidilmesi söz konusu olmamıştır (Aslan ve Arat, 2015: 13-14).

B. Tahkim Yasağının Bertaraf Edilmesi

Türk idare hukuku tarafından benimsenmiş *tahkim yasağı* ilkesi gereği, imtiyaz sözleşmesi gibi idari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda, çözüm yeri tahkim olamamakta ve uyuşmazlık çözüm yeri olarak idari yargı kabul edilmekteydi.

Ancak, imtiyaz sözleşmeleri akdedilirken yatırımcılar, sözleşme ile ilgili meydana gelebilecek uyuşmazlıklar için, genellikle, "daha güvenilir" buldukları tahkime gidilmesi yolunu tercih etmeye daha yakındırlar. Özellikle yabancı yatırımcılar açısından, akdedecekleri sözleşmeden çıkacak uyuşmazlıkların, sözleşmenin diğer tarafı olan idari teşkilatın ülke mahkemelerince çözüme kavuşturulması fikrine sıcak bakılmamaktadır.

Diğer yandan, mahkemelerimizdeki iş yükü ve buna bağlı olarak yargılamaların oldukça yavaş ilerlemesi de yatırımcıları tahkim yolunu tercih etmeye yönlendiren en önemli unsurlardan biridir.

Hal böyleyken, Türk idare hukukunda benimsenmiş tahkim yasağı ilkesi nedeniyle, gerek yabancı yatırımcıların Türk ekonomisine katkısı bir bakıma engellenmiş olmakta, gerekse, yerli yatırımcıların çekincelerinin doğmasına yol açılmaktaydı.

Tüm bu nedenlerle, tahkim yasağı ilkesinin bertaraf edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda, anayasal bazda değişiklikler söz konusu olmuştur (Akıncı, 2013: 70-73; Gözübüyük ve Tan 2004: 597; Günday, 2011: 353-354; Nomer vd., 2003: 112):

İlk olarak, 13.08.1999 tarihinde, 4446 sayılı kanun ile, AY. md. 47'ye, "*Devlet, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişileri tarafından yürütülen yatırım ve hizmetlerden hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzelkişilere yaptırılabilirliği veya devredilebileceği kanunla belirlenir.*" hükmü eklenmiştir.

Değişiklik ile, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesi olarak nitelenen bazı sözleşmelerin, yasa koyucu tarafından, özel hukuk sözleşmesi olarak nitelendirilebilmesi mümkün olmuştur. Belirtelim ki, Türk hukukunda, özel hukuk sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar ile ilgili olarak tahkim yoluna gidilmesine izin verilmektedir.

¹⁸ Fransız hukukunda, yasalar ile bu kurala getirilen istisnalar için Bkz. Gözler, 2009: 240.

¹⁹ Bu duruma örnek olarak, Bkz. TC. AYM. E. 1994/71, K. 1995/23, T. 28.06.1995. Karar için Bkz. <https://www.legalbank.net>.

²⁰ Bu duruma örnek olarak, Bkz. TC. Dan., 10. D., E. 996/8792. (Yayınlanmamıştır). Aktaran, Gözübüyük ve Tan, 2004: 594.

Bahse konu sözleşmelerin yasa koyucu tarafından özel hukuk sözleşmesi olarak nitelendirilmesiyle, bu tür sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklar için tahkim yoluna gidilebilmesine imkan tanınması hedeflenmiştir (Aslan ve Arat, 2015: 14; Özkan, 2015: 6; Ulusoy, 2001: 12).

Yine 4446 sayılı kanun ile, idarenin eylem ve işlemlerine yargı yolunun düzenleme altına alındığı AY. md. 125'e, "*Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların millî veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir.*" hükmü eklenmiştir.

Bu durum, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar için, artık, tahkim yoluna gidilebileceğinin açık olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir (Yıldız, 2014: 289; Karataş, 2015: 8).

4446 sayılı kanun ile, Anayasada yapılan son değişiklik ise, AY. md. 155'e, "*Danıştay, davaları görmek, Başbakan ve Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, tüzük tasarılarını incelemek, idarî uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.*" hükmü eklenmesi ile olmuştur.

Bu kapsamda da, Danıştay tarafından kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinde yer alan tahkime ilişkin düzenlemelerin iptal edilmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiş, imtiyaz sözleşmelerine ilişkin Danıştay'ın görevi sadece görüş bildirme olarak sınırlandırılmıştır (Aslan ve Arat, 2015).

Anayasa değişikliği ardından, idari yargı mevzuatında da bir takım değişiklikler yapılması suretiyle, idari yargı organlarının, tahkim yolu öngörülme-yen imtiyaz sözleşmesi uyuşmazlıklarına bakabileceği hüküm altına alınmıştır²¹. Diğer bir deyişle, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar ile ilgili olarak, ancak tahkim yoluna gidilmesi kararlaştırılmamış ise, devlet mahkemelerinin yargı yetkisi söz konusu olacaktır (Yıldız, 2014: 289).

Ayrıca, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerine ilişkin uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözümünün öngörüleceği hallerde, taraflarca sözleşme yapılırken uyulması gerek usul ve esasların belirlenmesi amacı ile, 21.01.2000 tarihinde, 4501 sayılı *Kamu Hizmetleri İle İlgili İmtiyaz Şartlaşma Ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere İlişkin Kanun* (KİST) yürürlüğe girmiştir.

21.06.2001 tarihinde, 4686 sayılı MTK yürürlüğe girmiş ve yabancılık unsuru içeren durumlar ile ilgili olarak tahkimin usul ve esasları düzenleme altına alınmıştır.

Son olarak ise, 05.06.2003 tarihinde, 2875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımcılar Kanunu²² md. 3/e'de yer verilen "*Özel hukuka tabi olan yatırım sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü ile yabancı yatırımcıların idare ile yaptıkları kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden kaynaklanan yatırım uyuşmazlıklarının çözümlenmesi için; görevli ve yetkili mahkemelerin yanı sıra, ilgili mevzuatta yer alan koşulların oluşması ve tarafların anlaşması kaydıyla, millî veya milletlerarası tahkim ya da diğer uyuşmazlık*

²¹ İlgili değişiklikler şu şekildedir: 2577 sayılı İdari Yargılama Kanunu, "*İdari dava türleri ve idari yargı yetkisi sınırı*" başlıklı md. 2/1 (c)'ye "*(Değişik: 18/12/1999-4492/6 md.) Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar.*" ve 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri Ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu Ve Görevleri Hakkında Kanun, "*İdare mahkemelerinin görevleri*" başlıklı md. 5/1 (c)'ye "*(Değişik: 8/6/2000 - 4577/2 md.) Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklardan hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idarî sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları*" şeklinde benzer hükümler getirilmiştir. 2576 sayılı Danıştay Kanunu "*İlk derece mahkemesi olarak "Danıştay'da görülecek davalar"*" başlıklı md. 24/1 (j)'ye ise, "*...Tahkim yolu öngörülme-yen kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlar.*" hükmü getirilmiştir.

²² RG. 17.06.2003-25141.

çözüm yollarına başvurulabilir.” hükmü ile, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar ile ilgili tahkim yoluna gidilebileceği yinelenmiştir.

III. KAMU HİZMETİ İMTİYAZ SÖZLEŞMELERİNDE TAHKİMİN UNSURLARI VE USULÜ

Taraflar, tahkim iradelerini ortaya koyarken, bir takım unsurların bulunması gerekmektedir. Bu kapsamda, çalışmamızda, önce ilgili unsurlar ele alınacak, ardından ise, tahkim yoluna ilişkin usule değinilecektir.

Ayrıca yineleyelim ki, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinden doğacak uyuşmazlıklar ile ilgili, hem milli hem de milletlerarası tahkime (yabancılık unsuru olması halinde) gidilmesi mümkündür. 4501 sayılı KİST yürürlüğe girdiği tarihte, henüz, 2675 sayılı MÖHUK ve 1086 sayılı HUMK yürürlükteydi. Bu kapsamda, 4501 sayılı KİST, “*Hüküm Bulunmayan Haller*” başlıklı md. 6’da, “*Bu Kanunda ve usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası anlaşmalarda hüküm bulunmayan hallerde, 18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 20.5.1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun tahkim ile ilgili hükümleri uygulanır.*” hükmüne yer verilmiştir.

2007 yılında, 5718 sayılı MÖHUK yürürlüğe girmiş ve 2675 sayılı MÖHUK’u mülga hale getirmiştir. 2011 yılında ise, 6100 sayılı HMK yürürlüğe girerek, 1086 sayılı HUMK’u mülga hale getirmiştir. Buna göre, 4501 sayılı KİST md. 6’da yer alan ve hüküm bulunmaması halinde 1086 sayılı HMUK ve 2675 sayılı MÖHUK’a atıfta bulunan düzenlemeyi, artık, 6100 sayılı HMK ve 5718 sayılı MÖHUK’a atıf olarak kabul etmek gerekmektedir.

Bu kapsamda, çalışmamızın devam başlıkları altında, ilgili noktalarda, tıpkı 4868 sayılı MTK’na ilişkin olarak söz konusu olacağı gibi, ilgili hususlarda, 6100 sayılı HMK’da ve 5718 sayılı MÖHUK’da yer alan düzenlemelere de değinilecektir.

A. Unsurlar

1. Tahkim Şartı veya Tahkim Sözleşmesi

4501 sayılı KİST, “*Tahkim Yoluna İlişkin İlkeler*” başlıklı md. 4/1 ile, tahkim sözleşmesinin, iki farklı şekilde yapılabileceği düzenleme altına alınmaktadır:

Sözleşmeye tahkim şartı konulması veya ayrı bir tahkim sözleşmesi yapılması.

Milletlerarası tahkimi düzenleme altına alan, 4686 sayılı MTK, “*Tahkim Anlaşması*” bölüm başlıklı ve “*Tanımı ve Şekli*” başlıklı md. 4/1’de de, tahkim yoluna, sözleşmeye tahkim şartı konulması veya ayrı bir tahkim sözleşmesi yapılması ile gidilebileceği düzenleme altına alınmıştır.

Yine, milli tahkimi düzenleme altına alan, 6100 sayılı HMK’nun “*Tahkim*” başlıklı onbirinci kısmında yer alan “*Tahkim sözleşmesinin tanımı ve şekli*” başlıklı md. 412/2’de de, tahkim yoluna, sözleşmeye tahkim şartı konulması veya ayrı bir tahkim sözleşmesi yapılması ile gidilebileceği düzenleme altına alınmıştır.

Taraflar aralarında vuku bulan ihtilafı, hakem önüne, bir sözleşme ile getiriyorlar ise, burada tahkim sözleşmesi söz konusudur. Diğer yandan, taraflar, esas sözleşmeye, aralarında, bir ihtilafın vuku bulması halinde, tahkim yoluna gidileceğinin belirtildiği bir madde veya maddeler koymuşlar ise, bu durumda, tahkim şartı söz konusudur.

Gerek milli tahkim, gerekse milletlerarası tahkim yoluna gidilebilmesi için, esas sözleşmeye eklenecek tahkim şartının veya ayrıca akdedilecek tahkim sözleşmesinin geçerliliği için, üç temel unsur bulunmaktadır: Açık ve yazılı tahkim iradesi, taraflar arası hukuki ilişki ve taraflar arası hukuki ilişkiden doğacak ihtilaf²³.

Bu kapsamda, tahkim şartı veya tahkim sözleşmesi, tarafların, aralarındaki hukuki ilişki (Bkz. Akıncı, 2013: 115 vd) ile ilgili olarak vuku bulacak bir uyuşmazlığın (Bkz. Karataş, 2015: 70), tahkime götürülmesi yönündeki açık iradelerini (Bkz. Akıncı, 2013: 99 vd; Karadaş, 2013: 68 vd) içermelidir. Çalışmamız açısından, taraflar arasında akdedilen, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesi hukuki ilişkiyi doğururken, taraflar, bu sözleşme ile ilgili ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların, tahkim yolu ile çözümlenmesi yönündeki iradelerini, esas sözleşmeye ekleyecekleri tahkim şartında veya esas sözleşmeden ayrı olarak akdedecekleri bir başka tahkim sözleşmesinde açıkça belirtmelidir.

Hem milli tahkim, hem de milletlerarası tahkim açısından, gerek tahkim sözleşmesinin, gerekse tahkim şartının, yazılı olması gerekmektedir²⁴. Belirtildiği gibi, yazılılık şartı da, tahkim şartı veya tahkim sözleşmesi için geçerlilik şartı niteliğini haizdir.

Diğer yandan, 4501 sayılı KİST, “Tahkim Yoluna İlişkin İlkeler” başlıklı md. 4/2 ile ise, tahkim şartı veya tahkim sözleşmesinde, aşağıda belirtilen tüm unsurların, ayrıntılı olarak düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir²⁵. Ancak belirtilen unsurlara yer verilmemesi durumunda, tahkim sözleşmesi veya tahkim şartının geçersizliği söz konusu olmamaktadır.

2. Yabancılık Unsuru

AY. md. 125’de yer alan “Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların millî veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. **Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir.**” hükmü, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar için, milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru bulunması halinde gidilebileceğini, düzenleme altına almaktadır.

Buna göre, yabancılık unsuru yer almayan sözleşmelerde, milletlerarası tahkime gidilebilmesi söz konusu olmamaktadır. Bu açıdan, yabancılık unsurunun bulunup bulunmaması önem arz etmektedir.

Milletlerarası tahkim yolu için aranan unsurlardan yabancılık unsuru, 4501 sayılı KİST, “Tanımlar” başlıklı md. 3/c’de tanımlanmıştır. Buna göre, “Yabancılık unsuru: Sözleşmeye taraf kurulu veya kurulacak şirket ortaklarından en az birinin yabancı sermayeyi teşvik mevzuatı hükümlerine göre yabancı menşeli olması

²³ “Tahkim anlaşması, tarafların, sözleşmeden kaynaklansın veya kaynaklanmasın aralarında **mevcut bir hukukî ilişkiden** doğmuş veya doğabilecek **uyuşmazlıkların** tümünün veya bazılarının **tahkim yoluyla çözülmesi konusunda** yaptıkları anlaşmadır.” (4686 sayılı MTK, md. 4/1). “Tahkim sözleşmesi, tarafların, sözleşme veya sözleşme dışı **bir hukukî ilişkiden** doğmuş veya doğabilecek **uyuşmazlıkların** tamamı veya bir kısmının **çözümünün hakem veya hakem kuruluna bırakılması hususunda** yaptıkları anlaşmadır.” (6100 sayılı HMK, md. 412/1).

²⁴ “Tahkim anlaşması yazılı şekilde yapılır. Yazılı şekil şartının yerine getirilmiş sayılması için, tahkim anlaşmasının taraflarca imzalanmış yazılı bir belgeye veya taraflar arasında teati edilen mektup, telgraf, teleks, faks gibi bir iletişim aracına veya elektronik ortama geçirilmiş olması ya da dava dilekçesinde yazılı bir tahkim anlaşmasının varlığının iddia edilmesine davalının verdiği cevap dilekçesinde itiraz edilmemiş olması gerekir. Asıl sözleşmenin bir parçası hâline getirilmek amacıyla tahkim şartı içeren bir belgeye yollama yapılması hâlinde de geçerli bir tahkim anlaşması yapılmış sayılır.” (4686 sayılı MTK, md. 4/2), (6100 sayılı MHK md. 412/3).

²⁵ Hangi uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözüleceği, uyuşmazlıklara uygulanması istenilen hukuk kuralları, tahkim yeri, hakem ya da hakem kurulunun seçimi, , sayısı ve nitelikleri, hakem kurulunun yetkisi, hakem kurulunun yargılama usulü, yargılama dili, uyuşmazlığın esasına uygulanacak maddi hukuk, tarafların delil ikamesi, bilirkişilerin seçimi, uyuşmazlığın, diğer tarafa bildirilme şekli, bildirim süresi, tahkim süresi, hakem kurulunun delil toplama yetkisi ve usulü, hakem ücreti, yargılama giderleri, vekâlet ücreti vb. konular.

veya sözleşmenin uygulanabilmesi için yurt dışı kaynaklı sermaye veya kredi veya teminat sözleşmelerinin akdedilmesinin gerekli olması hallerinden birini...ifade eder.”

Diğer yandan, 4686 sayılı MTK, “Yabancılık Unsuru” başlığını taşıyan md. 2’de, yabancılık unsurunun tanımı ve içeriği ardından, “21.1.2000 tarihli ve 4501 sayılı Kanun hükümleri saklıdır.” hükmü yer almaktadır. Bu kapsamda, kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri ile ilgili olarak esas alınacak yabancılık unsurunun, yukarıda yer vermiş olduğumuz, 4501 sayılı KİST’deki tanımlama olduğu kabul edilmektedir (Karataş, 2015: 9; Yıldız, 2014: 292).

4686 sayılı MTK, “Amaç ve Kapsam” başlıklı md. 1/5’de, “21.1.2000 tarihli ve 4501 sayılı Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkeler Dair Kanun uyarınca yabancılık unsurunun bulunduğu kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi de bu Kanuna tâbidir.” hükmüne yer verilmekte, bu kapsamda da, kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri uyuşmazlıkları ile ilgili olarak, milletlerarası tahkime başvurulması söz konusu olması halinde, 4686 sayılı MTK’na tabi olunacağı düzenleme altına alınmaktadır.

Diğer bir ifadeyle, kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri ile ilgili olarak, yabancılık unsurunun var olup olmadığı, 4501 sayılı KİST’na, yabancılık unsurunun var olması halinde gidilebilecek milletlerarası tahkim yoluna ilişkin usul ve esaslar hususunda ise, 4686 sayılı MTK’na tabi olunacaktır (Yıldız, 2014: 292).

3. Danıştay’dan Görüş Alınması

Esas sözleşmede tahkim şartına yer vermek suretiyle tahkim yolu öngörülmüş ise esas sözleşme, ayrı bir tahkim sözleşmesi akdedilmişse tahkim sözleşmesi Danıştay’a gönderilerek görüş alınmalıdır.

Danıştay, AY. md. 155/2 ve Danıştay Kanunu md. 23/d uyarınca, iki ay içerisinde görüşünü bildirmek durumunda olup, Danıştay tarafından bildirilecek görüşün, bağlayıcılığı da bulunmamaktadır.

Danıştay’ın iki aylık süre içerisinde görüşünü bildirmemesi durumunda ise, uygulanacak herhangi bir yaptırım bulunmamakla birlikte, Danıştay’ın görüşünün olumlu olduğu yönünde değerlendirme yapılmalıdır (Karataş, 2015: 10).

Diğer yandan, belirtmek gerekir ki, Danıştay’ın, mevzuata aykırı olarak hazırlanmış bir imtiyaz sözleşmesini iptal etme yetkisi her zaman bulunmaktadır. Bu durumda söz konusu olan görüş bildirmek değil, yargısal denetim faaliyetidir (Yıldız, 2014: 294).

B. Usul

1. Tahkim Yeri

Tahkim yeri, tahkim yargılamasının yapılacağı ve hakem ya da hakem kurulunun karar vereceği yeri ifade etmektedir²⁶.

Milletlerarası tahkim hususunda, tahkim yerine ilişkin düzenlemeye, 4686 sayılı MTK md. 9’da yer verilmektedir. İlgili düzenleme şu şekildedir:

²⁶ Tahkim yeri, milli tahkim bakımından, hakem kararı verildiği zaman, tevdi yeri olarak bu kararın verildiği yer mahkemesine tevdi edilmesi hususunda önem arz etmektedir. Bkz. Dayınlarlı, 2004: 70. Milletlerarası tahkim bakımından ise, tahkim yeri, MTK md. 1 uyarınca, MTK’nun uygulanıp uygulanmayacağı, hakem kararına karşı iptal sebepleri ve iptal davasının açılacağı yer, tahkim usulüne uygulanacak hukukun belirlenmesi, tahkim anlaşmasının geçerliliği, tahkime elverişlilik ve hakem kararının tenfiz engellerinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi gibi hususlarda önem arz etmektedir. Bkz. Akıncı, 2013: 168.

“Tahkim yeri, taraflarca veya onların seçtiği bir tahkim kurumunca serbestçe kararlaştırılır. Bu konuda bir anlaşma yoksa tahkim yeri, hakem veya hakem kurulunca olayın özelliklerine göre belirlenir. Hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasının gerektirdiği durumlarda önceden taraflara bildirmek kaydıyla bir başka yerde de toplanabilir. “

İç tahkim hususunda ise, tahkim yerine ilişkin düzenleme, 6100 sayılı HMK md. 425’de yer almaktadır. İlgili düzenleme şu şekildedir:

“Tahkim yeri, taraflarca veya onların seçtiği bir tahkim kurumunca serbestçe kararlaştırılır. Bu konuda bir anlaşma yoksa tahkim yeri, hakem veya hakem kurulunca olayın özelliklerine göre belirlenir. Hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasının gerektirdiği durumlarda önceden taraflara bildirmek kaydıyla bir başka yerde de toplanabilir; duruşma, keşif gibi benzeri işlemleri de yapabilir.”

Görülmektedir ki, gerek milletlerarası tahkim, gerekse milli tahkim açısından, tahkim yeri, taraflarca veya seçmiş oldukları tahkim kurumunca serbestçe belirlenir. Tahkim yeri hususunda herhangi bir anlaşma bulunmuyorsa, hakem veya hakem kurulu, olayın niteliklerini göz önünde tutarak, tahkim yerini belirler²⁷.

Diğer yandan, tahkim yerinin belirlenmiş olmasına karşın, yer verilen düzenlemeler uyarınca, hakem veya hakem kurulunun, taraflara önceden bildirilmesi kaydı ile, farklı bir yerde toplanabilmelerine de engel bulunmamaktadır.

2. Tahkim Dili

Tahkim dili; dava dilekçesi, cevap dilekçesi, diğer tüm yazılı beyanlar ile duruşmalarda kullanılacak dili ifade etmektedir.

Milletlerarası tahkim hususunda, tahkim diline ilişkin düzenleme, 4686 sayılı MTK, *“Davanın açıldığı tarih, tahkim süresi, kullanılan dil, dava ve cevap dilekçesi, görev belgesi”* başlıklı, md. 10/C’de yer almaktadır. İlgili düzenleme şu şekildedir:

“Tahkim yargılaması, Türkçe veya Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınan devletlerden birinin resmî dilinde yapılabilir. Yargılamada kullanılacak dil veya diller, taraflar arasında kararlaştırılmamışsa, hakem veya hakem kurulu tarafından belirlenir. Tarafların anlaşmasında veya hakemlerin konu ile ilgili ara kararında aksi öngörülmemiş ise, bu dil veya diller, tarafların bütün yazılı beyanlarında, duruşmalarda, hakem veya hakem kurulunun ara kararlarında, nihâî kararında ve yazılı bildirimlerinde kullanılır.”

Bu kapsamda, taraflar, milletlerarası tahkimde, dil seçimi konusunda serbesttir. Bu serbesti, tahkimin faydalarından biri olarak ifade edilmektedir. Diğer yandan, tahkim dilinin serbestçe belirlenebilmesi, tahkim yargılamasındaki pratik işlevinin yanı sıra, iddia ve savunma hakkının gereği gibi kullanılması açısından da önem arz etmektedir²⁸.

Milletlerarası tahkimde, tarafların bir tahkim dili seçmemiş olmaları halinde ise, tahkim dili, hakem ya da hakem kurulunca seçilecektir. Bu gibi durumlarda, genellikle, sözleşmenin kaleme alındığı dil tercih edilmektedir (Karataş, 2015: 11).

²⁷ Ayrıca, milletlerarası tahkimde, tarafların kabul ettikleri tahkim kuralları da (örneğin ICC Tahkim Kuralları), tahkim yerini belirleyecek kurumu düzenleyebilir.

²⁸ Tahkim yargılamasının kararlaştırılan dil dışında yapılması ve bunun bir sonucu olarak da, taraflardan birinin, iddia ve savunma hakkını gerektiği gibi kullanamaması, hakem kararının iptali, tenfizinin reddi gibi uygulamalara yol açacaktır. Yine tahkim dilinin, hakem kurulu tarafından sağlanan oy çokluğu ile değiştirilmesi durumunda, diğer bir hakemin, o dil hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip olmaması da hakem kararlarının iptaline yol açabilecek sebepler arasındadır (Akıncı, 2013: 185).

Diğer yandan, milli tahkim ile ilgili olarak ise, 6100 sayılı HMK'da, tahkim diline ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiş olup, yargılama dilinin Türkçe olduğu kabul edilmektedir.

3. Uygulanacak Usul Hukuku Kuralları

Milli tahkim ile ilgili olarak, 6100 sayılı HMK "Yargılama usulünün belirlenmesi" başlıklı md. 424'de, tahkim yargılamasında uygulanacak usul kuralları ile ilgili olarak şu hükme yer verilmektedir:

"Taraflar, hakem veya hakem kurulunun uygulayacağı yargılama usulüne ilişkin kuralları, bu Kısımın emredici hükümleri saklı kalmak kaydıyla, serbestçe kararlaştırabilir ya da tahkim kurallarına yollama yaparak belirleyebilirler. Taraflar arasında böyle bir sözleşme yoksa hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasını, bu Kısımın hükümlerini gözeterek uygun bulunduğu bir şekilde yürütür."

Bu kapsamda, taraflar, 6100 sayılı HMK'da düzenlenen milli tahkime ilişkin emredici hükümlere uymak koşulu ile, hakem ya da hakem kurulunun uygulayacağı yargılama usulüne ilişkin kuralları, serbestçe kararlaştırabilmekte, tahkim kurallarına atıfta bulunarak belirleyebilmekte ya da bu konuda hakem veya hakem kuruluna serbesti tanıyabilmektedir (Pekcanitez vd., 2013: 1078).

Taraflarca, uygulanacak usul kuralları belirlenmemiş ise, hakem veya hakem heyeti, tahkime ilişkin Kanun hükümlerini dikkate alarak ve bir takım ilkelere²⁹ uyararak, uygun bulunduğu biçimde tahkim yargılamasını yürütür.

Milletlerarası tahkim ile ilgili olarak ise, 4686 sayılı MTK "Yargılama kurallarının belirlenmesi, tarafların eşitliği ve temsili" başlıklı md. 8/A'da, tahkim yargılamasında uygulanacak usul kuralları hakkında, şu düzenlemeye yer verilmektedir:

"Taraflar, hakem veya hakem kurulunun uygulayacağı yargılama kurallarını, bu Kanunun emredici hükümleri saklı kalmak kaydıyla, serbestçe kararlaştırabilir ya da bir kanuna, milletlerarası veya kurumsal tahkim kurallarına yollama yaparak belirleyebilirler. Taraflar arasında böyle bir anlaşma yoksa hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasını bu Kanun hükümlerine göre yürütür."

Bu kapsamda, taraflar, 4686 sayılı MTK'nun emredici hükümlerini ihlal etmemek şartı ile³⁰, tahkim yargılamasında, usule ilişkin kuralları, serbestçe belirleyebilmektedir (Akıncı, 2013: 162; Erdoğan, 2004: 206). Taraflar, tahkim yargılamasına ilişkin usul kurallarını, tek tek belirleyebilmekte veya tahkim usulüne ilişkin bir düzenlemeye atıf yapabilmektedir.

Taraflar, arasında, uygulanacak usul kuralları belirlenmemiş ise, hakem veya hakem heyeti, tahkime ilişkin Kanun hükümlerini dikkate alarak, uygun bulunduğu biçimde tahkim yargılamasını yürütür.

4. Hakemlerin Atanması

4501 sayılı KİST'de, hakem ya da hakem heyetinin atanması ve sayısı ile ilgili usule ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

²⁹ Bu husus ile ilgili önem arz eden iki önemli yargılama ilkesi, tarafların eşitliği ve hukuki dinlenilme hakkıdır. Tahkimde tarafların eşitliği esastır. 6100 sayılı HMK md. 423 uyarınca, taraflar tahkim yargılaması boyunca eşit olmalı; her iki tarafa da, hukuki dinlenilme hakkı tanınmalıdır. Tahkim yargılamasında, usule uygulanacak kurallar, bu ilkelere aykırı olamaz.

³⁰ Burada, önem arz eden hususlar, tarafların eşitliği ve hukuki dinlenilme hakkı ile tahkim süresidir. 4686 sayılı MTK md. 8 kapsamında, taraflar tahkim yargılaması boyunca eşit olmalı; bu kapsamda, her iki tarafa da, hukuki dinlenilme hakkı tanınmalıdır. 4686 sayılı MTK md. 10/B uyarınca ise, tahkim süresinin uzatılması için, mahkemeye başvurulması gerekmektedir. Tahkim yargılamasında, usule ilişkin düzenlemeler, bu kurallara aykırı olamaz.

Bu kapsamda, 4501 sayılı KİST md. 6'da yer alan atıf uyarınca, milli tahkimde, hakemlerin atanması ile ilgili olarak, 6100 sayılı HMK'da yer alan düzenlemeler dikkate alınacaktır.

6100 sayılı HMK md. 416/1'de, "*Taraflar, hakem veya hakemlerin seçim usulünü kararlaştırmakta serbesttir.*" hükmüne yer verilmektedir. Buna göre, taraflar, hakem ya da hakem heyetinin seçimini serbestçe yapacaklardır.

Düzenlemenin devamında ise, "*Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa hakem seçiminde aşağıdaki usul uygulanır*" hükmü yer almakta ve taraflar aksini kararlaştırmamış ise, uygulanacak usule yer verilmektedir³¹.

Hakemlerin sayısı hususu ise, 6100 sayılı HMK md. 415 ile düzenleme altına alınmaktadır. Bu kapsamda, taraflar hakemin sayısını belirlemekte serbesttir ancak sayı, tek olmalıdır. Sayı belirlenmemiş ise, üç hakem seçilir³².

Milletlerarası tahkim ile ilgili olarak ise, uygulanacak usul 4686 sayılı MTK'na tabi olduğu için, hakemlerin atanması ve sayısı ile ilgili olarak da, 4686 sayılı MTK'da yer alan düzenlemeler dikkate alınacaktır.

Bu kapsamda, taraflar, hakem ya da hakem heyetini belirlemekte serbestçe hareket edeceklerdir³³.

4686 sayılı MTK md. 7/A uyarınca, taraflar hakemin sayısını belirlemekte serbesttir ancak sayı, tek olmalıdır. Sayı belirlenmemiş ise, üç hakem seçilir³⁴.

5. Tahkim Süresi

Tahkim süresi, tahkimin başlangıcından, hakemler karar verinceye kadar geçen süredir.

Gerek milli tahkim, gerekse milletlerarası tahkim açısından süre, bir yıldır (6100 sayılı HMK md. 427 - 4686 sayılı MTK md. 10/B). Ancak taraflar, süreyi, daha kısa ya da belirsiz bir hale getirmemek kaydıyla daha uzun olarak da kararlaştırabilmektedir (Akıncı, 2013: 178-179; Karadaş 2013: 188-189).

Tahkim süresi, tek hakemli tahkimde, hakemin seçildiği tarihte, birden çok hakemin seçildiği tahkimde ise, hakem kurulunun ilk toplantı tarihinde başlar (6100 sayılı HMK md. 427/1 - 4686 sayılı MTK md. 10/B)

Tahkim süresi, tarafların anlaşması ile tarafların anlaşamaması durumunda ise, bir tarafın başvurusu üzerine, mahkeme tarafından uzatılabilir (6100 sayılı HMK md. 427/2 - 4686 sayılı MTK md. 10/B/2)

³¹ a) Ancak gerçek kişiler hakem seçilebilir.

b) Tek hakem seçilecek ise ve taraflar hakem seçiminde anlaşamazlarsa hakem, taraflardan birinin talebi üzerine mahkeme tarafından seçilir.

c) Üç hakem seçilecek ise taraflardan her biri bir hakem seçer; bu şekilde seçilen iki hakem üçüncü hakemi belirler. Taraflardan biri, diğer tarafın bu yoldaki talebinin kendisine ulaşmasından itibaren bir ay içinde hakemini seçmezse veya tarafların seçtiği iki hakem seçilmelerinden sonraki bir ay içinde üçüncü hakemi belirlemezse, taraflardan birinin talebi üzerine mahkeme tarafından hakem seçimi yapılır. Üçüncü hakem, başkan olarak görev yapar.

ç) Üçten fazla hakem seçilecek ise son hakemi seçecek olan hakemler yukarıdaki bentte belirtilen usule göre taraflarca eşit sayıda belirlenir.

d) Hakemin birden fazla kişiden oluşması hâlinde en az birinin kendi alanında beş yıl ve daha fazla kıdeme sahip bir hukukçu olması şarttır.

³² Milli tahkimde hakem seçimi hakkında detaylı bilgi için Bkz. Pekcanitez vd., 2013: 1076 vd; Karadaş, 2013: 109 vd.

³³ Dp. 31'dE verilen usul, (d) bendi dışında, Milletlerarası Tahkim için de, taraflar aksini kararlaştırmamış ise, uygulanır. Bkz. 4686 sayılı MTK md. 12/B.

³⁴ Milletlerarası tahkimde hakem seçimi hakkında detaylı bilgi için Bkz. Akıncı, 2013; 137 vd.

6. Kanun Yolları

a. İptal Davası

Gerek milli tahkim, gerek milletlerarası tahkim yargılaması sonucunda hükmolunan kararlara karşı iptal davası açılabilmektedir (6100 sayılı HMK md. 439 – 4686 sayılı MTK md. 15).

Milli tahkim kararlarına karşı açılacak iptal davaları, 6100 sayılı HMK md. 410 uyarınca, taraflarca tahkim yeri belirlenmiş ise, tahkim yeri bölge adliye mahkemesinde, tahkim yeri belirlenmemişse, davalının, Türkiye'deki yerleşim yeri, oturduğu yer veya işyeri bölge adliye mahkemesinde açılır. Milletlerarası tahkim kararlarına karşı açılacak iptal davaları ise, 4686 sayılı MTK md. 3 uyarınca, davalının yerleşim yeri veya olağan oturma yeri ya da işyerinin bulunduğu yer asliye hukuk mahkemesi; davalının Türkiye'de yerleşim yeri, olağan oturma yeri veya işyeri yoksa, İstanbul Asliye Hukuk Mahkemesinde açılır.

İptal davasının açılma süresi 30 gün olup, söz konusu mahkemelerde, iptal davası, öncelikle ve ivedilikle görülür.

Milli tahkim yargılaması sonucunda verilen kararlara karşı iptal davası açılması, kararın icrasını durdurmazken, milletlerarası tahkim yargılaması sonucunda verilen kararlara karşı iptal davası açılır ise, dava sonuçlanana kadar, kararın icrası mümkün olmaz (Akıncı, 2013: 247).

Gerek milli tahkim açısından, gerek milletlerarası tahkim açısından, iptal sebepleri aynı olmak ile birlikte, aşağıda görülecek olan mahkemenin re'sen dikkate alması hususu, sadece milletlerarası tahkim yargılaması sonucunda verilen kararlara karşı geçerlidir. Gerek 6100 sayılı HMK md. 439/1-2, gerek 4868 sayılı MTK md. 15/A, 1-2 uyarınca, başvuruyu yapan tarafca, bir takım hallerin³⁵ ispatı söz konusu olursa ya da re'sen dikkate alınacak bir takım hallerin³⁶ varlığı halinde, iptal kararı verilir.

Hem milli tahkim, hem de milletlerarası tahkim sonucunda verilen kararların kısmen iptali de mümkündür.

İptal davası neticesinde hükmolunan kararlara karşı, temyiz³⁷ yoluna gidilebilir ancak karar düzeltme³⁸ yoluna gidilemez (Yıldız, 2014: 294).

b. Yargılamanın Yenilenmesi

Tahkim yargılaması sonucunda hükmolunan kararlara karşı, yargılamanın iadesi yoluna gidilebilir.

Yargılamanın yenilenmesi, kanunda belirtilen bazı ağır yargılama hataları ve noksanlıklarından dolayı maddi anlamda kesin hükmün bertaraf edilerek, daha önce kesin hükme bağlanmış dava hakkında yeniden

³⁵ Başvuran taraf; a. Tahkim anlaşmasının taraflarından birinin ehliyetsiz ya da tahkim anlaşmasının, tarafların anlaşmayı tâbi kıldıkları hukuka veya böyle bir hukuk seçimi yoksa Türk hukukuna göre geçersiz olduğunu, b. Hakem veya hakem kurulunun seçiminde, tarafların anlaşmasında belirlenen veya bu Kanunda öngörülen usule uyulmadığını, c. Kararın, tahkim süresi içinde verilmediğini, ç. Hakem veya hakem kurulunun, hukuka aykırı olarak yetkili veya yetkisiz olduğuna karar verdiğini, d. Hakem veya hakem kurulunun, tahkim anlaşması dışında kalan bir konuda karar verdiğini veya istemin tamamı hakkında karar vermediğini ya da yetkisini aştığını, e. Tahkim yargılamasının, usul açısından tarafların anlaşmalarına veya bu yönde bir anlaşma bulunmaması halinde, bu Kanun hükümlerine uygun olarak yürütülmediğini ve bu durumun kararın esasına etkili olduğunu, f. Tarafların eşitliği ilkesinin gözetilmediği ispat ederse, iptal kararı verilir.

³⁶ Hakem veya hakem kurulu kararına konu uyuşmazlığın Türk hukukuna göre tahkime elverişli olmadığı, g. Kararın kamu düzenine aykırı olduğu tespit edilirse, re'sen, iptal kararı verilir

³⁷ Temyiz, hatalı ve kanuna aykırı olarak verilen mahkeme kararlarının (konumuz itibarıyla de tahkim kararlarının) düzeltilmesini amaçlayan olağan bir kanun yoludur. Detaylı bilgi için Bkz. **KURU**, HMU C. V, s. 4495-4850.

³⁸ Karar düzeltme, Yargıtay'ın temyiz incelemesi sonucunda vermiş olduğu (bazı) kararlara karşı tanınmış olan olağan kanun yoludur. Detaylı bilgi için Bkz. Kuru, 2001: 4851-4941.

yargılama ve inceleme yapılmasını sağlayan olağanüstü bir kanun yoludur³⁹. Yargılamanın yenilenmesi, kesinleşmiş olan hükümlere karşı istenebilmektedir (Pekcanitez vd., 2013: 921).

Yargılamanın yenilenmesi talebinin, hangi makama yapılacağı muğlaktır. Bir görüşe göre, talebin ilk olarak mahkemeye yapılması ve mahkemece yargılamanın iadesi sebeplerinden birinin tespit edilmesi halinde, işin esasının, yani yargılamanın yenilenmesinin hakemlere götürülmesi gerektiği ileri sürülmekteyse de, bu görüşün aksi de savunulmaktadır (Akıncı, 2013: 248-249).

Yargılamanın yenilenmesi sebepleri, 6100 sayılı HMK md. 375 ile düzenleme altına alınmakta ancak, 6100 sayılı HMK md. 443 uyarınca, tahkime uygulanabilecek yargılamanın yenilenmesi sebeplerinin sınırlandırıldığı görülmektedir⁴⁰.

Yargılamanın yenilenmesi talebi haklı görülmez ise reddedilir. Talep yerinde görülürse, eski hüküm geçmişe etkili olmak üzere ortadan kaldırılır ve uyuşmazlık hakkında yeniden karar verilmesi için yeni bir hakem ya da hakem kuruluna gönderilir (Karadaş, 2013: 229).

Yargılamanın yenilenmesi üzerine verilen karar aleyhine, yargılamanın iadesi talep olunamaz ancak temzi edilebilir (Akıncı, 2013: 249).

IV. TAHKİM YARGILAMASINDA İHTİLAFIN ESASINA UYGULANACAK MADDİ HUKUK

Milli tahkim açısından, uyuşmazlığın esasına uygulanacak maddi hukuk kurallarının seçimi söz konusu olmamakta ve milli tahkiminin niteliği gereği, uyuşmazlık, zaten Türk Hukuku'na göre çözülmektedir.

Bununla birlikte, milli tahkimde, hakem ya da hakem kurulunun, maddi hukuk kuralları ile bağlı olmadığını savunan görüş bulunmakta (Alangoya, 1973: 156), bu görüşe karşı ise, hakemlerin maddi hukuk kurallarına göre karar verme mecburiyetinde olduklarını savunan görüş (Bilge, 1965: 105) ileri sürülmektedir.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu, ilgili bir kararında, bu tartışmayı noktalamış ve tarafların tahkim şartı veya sözleşmesinde, maddi hukuk kurallarının uygulanacağı yönünde irade bildirmiş olmaları halinde, hakem ya da hakem kurulunun, tarafların iradesi hilafına karar veremeyeceğini; maddi hukuk kurallarına uygun karar verme yükümlülüğü altında bulunduğu ifade edilmiştir⁴¹.

³⁹ Detaylı bilgi için Bkz. Kuru, 2001: 5164-5269.

⁴⁰ Yargılamanın yenilenmesi sebepleri şunlardır: a. Davaya bakması yasak olan yahut hakkındaki ret talebi, merciince kesin olarak kabul edilen hâkimin karar vermiş veya karara katılmış bulunması, b. Vekil veya temsilci olmayan kimselerin huzuruyla davanın görülmüş ve karara bağlanmış olması, c. İfadesi karara esas alınan tanığın, karardan sonra yalan tanıklık yaptığının sabit olması, ç. Bilirkişi veya tercümanın, hükme esas alınan husus hakkında kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu sabit olması, d. Lehine karar verilen tarafın, karara esas alınan yemini yalan yere ettiğinin, ikrar veya yazılı delille sabit olması, e. Lehine karar verilen tarafın, karara tesir eden hileli bir davranışta bulunmuş olması, f. Bir dava sonunda verilen hükmün kesinleşmesinden sonra tarafları, konusu ve sebebi aynı olan ikinci davada, öncesine aykırı bir hüküm verilmiş ve bu hükmün de kesinleşmiş olması, g. Kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması.

⁴¹ TC. Yar., İBHGK, E. 1993/4, K. 1994/1, T. 28.1.1994. Karar için Bkz. Yargıtay Kararları Dergisi, C. 20, S. 4, ss. 519-543.

Diğer yandan, hakem veya hakem kurulu, tarafların açıkça yetkili kılması halinde, uyuşmazlığın, hakkaniyet ve nasafet kuralları⁴² ya da dostane yöntemler⁴³ ile çözümüne de karar verebilir (6100 sayılı HMK 433/3).

Milletlerarası tahkimde ise, uyuşmazlığın esasına uygulanacak maddi hukuk kuralları ile ilgili olarak, 4686 sayılı MTK, “*Hakem veya hakem kurulunca bilirkişi atanması, delillerin toplanması, uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuk kuralları ve sulh*” başlıklı md. 12/C (1)’de, şu hükme yer verilmektedir:

“*Hakem veya hakem kurulu, taraflar arasındaki sözleşme hükümlerine ve onların uyuşmazlığın esasına uygulanmak üzere seçtikleri hukuk kurallarına göre karar verir*”.

Bu kapsamda, milletlerarası tahkimde, taraflar, uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuku, serbestçe kararlaştırmaktadır.

Söz konusu hukuk seçimi açık veya zimni olarak yapılabilmekte (Özel, 2009; 372), ayrıca, bir sözleşme için birden fazla hukukun uygulanmasını öngören seçimler de yapılabilmektedir (Akıncı, 2013: 222).

Taraflar, maddi hukuk seçimini, tahkim sözleşmesinde, tahkim şartında, esas sözleşmede tahkim şartından bağımsız bir maddede veya tamamen bağımsız bir sözleşme ile yapabilmektedir⁴⁴.

İrade serbestisi kapsamında, taraflarca, maddi hukuk kuralları olarak bir devletin ulusal hukuk kuralları seçebileceği gibi, hukukun genel ilkeleri⁴⁵ veya *lex mercatoria*⁴⁶ da tercih edilebilmektedir (Özel, 2009: 372).

4686 sayılı MTK md. 12/C (1)’in devamında, “*Belirli bir devletin hukukunun seçilmiş olması, aksi belirtilmedikçe, o devletin kanunlar ihtilâfı kurallarının veya usul kurallarının değil, doğrudan doğruya maddî hukukunun seçilmiş olduğu anlamına gelir*” hükmüne yer verilmektedir.

Düzenleme ile tarafların, bir devlet hukukunun uygulanmasını kararlaştırdıklarında, o ülkenin kanunlar ihtilâfı kurallarının uygulanıp uygulanmayacağı sorunu çözümlenmiştir. Bu kapsamda, tarafların, yaptıkları hukuk seçiminin, kanunlar ihtilâfı kuralları veya usul kurallarını kapsamadığı, söz konusu seçimin, sadece, maddi hukuk kurallarına yönelik olduğu ifade edilmiştir.

Yine, 4686 sayılı MTK md. 12/C (1)’in devamında ise, “*Sözleşme hükümlerinin yorumunda ve tamamlanmasında bu hukuka ilişkin ticarî örf ve âdetler ile ticarî teamüller de göz önüne alınır*” hükmüne yer verilmektedir.

⁴² “Nasafet Hukuku” ibaresi, İngiliz Hukuku kökenli olup, “Adalet” (*Equity*) anlamına gelmektedir. Kara Avrupası Hukuk Sistemi’nde uygulamadaki karşılığı, hâkimlerin, adalet ve hakkaniyete uygun olarak karar verebilmesidir (Turhan, 2008: 283; Dolunay, 2015: 153, dp. 464). Hakkaniyet ve Nasafet (*Ex Aequo Et Bono*), adaletin bir somut olaya uygulanması, bir somut olayda, adaletin tecelli etmesi, olarak tanımlanmaktadır (Çelik, 1968: 90). Benzer yönde bir başka görüşe göre de, Hakkaniyet ve Nasafet (*Ex Aequo Et Bono*), adil ve vicdanlı şekilde karar verilmesi olarak tanımlanmaktadır (Trakman, 2008: 621; Dolunay, 2015: 153, dp. 464).

⁴³ “Dostane yöntemler” ibaresinden, hakem ya da hakem kurulunun, tarafları, sulh olmaya teşvik etmesinin anlaşılması yerinde olacaktır. (Karadaş, 2013: 208).

⁴⁴ Uygulamada, tamamen bağımsız bir sözleşme ile maddi hukuk seçimi pek tercih edilmemektedir (Şanlı, 1986: 228).

⁴⁵ “Hukukun genel ilkeleri, uygar uluslarca benimsenmiş, toplum hayatı içinde ortak adaleti sağlamayı amaçlayan, her alanda somut ilişkileri bütüncül bir yaklaşımla düzenleyerek birçok özel norma temel oluşturan ve soyut, genel, evrensel, sürekli, üstün, yazılı veya yazılı olmayan hukuk kurallarıdır.” (Akıl, 2003: 391). Diğer yandan yer verilen tanım genel kabul görmüş bir tanım değildir. Bu hususta farklı görüşler bulunmaktadır. Bkz. Degan, 1992: 1 vd.

⁴⁶ *Lex Mercatoria*, kavramının tanımı hususunda, uzlaşmaya varılmış olmamasına karşın, kavram, genel bir tanımlama ile “milletlerarası ticari işlemlere ilişkin genel hukuki ilkeler”i ifade etmektedir. (Schmitthoff, 1982: 19). Gününüzde, *lex mercatoria*’nın, uluslararası ticari hakemliğin “gerçekliği” olduğu yaklaşımı kabul görmektedir. Bkz. Özkan, 2014: 339. “*Lex mercatoria*” kavramı hakkında detaylı bilgi için Bkz. Özdemir, 2003: 130 vd.

Buna göre, taraflar, maddi hukuk seçimi yaptıklarında, söz konusu hukukta kabul gören ticari örf ve adetler⁴⁷ de göz önüne alınacaktır.

Diğer yandan, hakem veya hakem kurulunun, tarafların açıkça yetkili kılmış olmaları halinde uyuşmazlığı, hakkaniyet ve nasafet kurallarına göre ya da dostane aracı⁴⁸ olarak çözüme kavuşturmaları da mümkündür (4686 sayılı MTK, md. 12/C/3).

Taraflar, uyuşmazlığın esasına uygulanacak maddi hukuk kurallarını seçmediyse, ne olacaktır?

4501 sayılı KİST'da, tarafların, uyuşmazlığın aslına uygulanacak maddi hukuk kurallarını seçmemeleri durumunda izlenecek yola ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemektedir. Bu noktada, yineleyelim ki, 4501 sayılı KİST md. 6 uyarınca, hüküm bulunmayan hallerde, 5718 sayılı MÖHUK'da yer alan hükümler uygulanacaktır.

Buna göre, 5718 sayılı MÖHUK, “Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerinde Uygulanacak Hukuk” başlıklı md. 24/4 uyarınca; tarafların hukuk seçimi yapmamış olmaları hâlinde sözleşmeden doğan ilişkiye, o sözleşmeyle en sıkı ilişkili olan hukuk uygulanacaktır. Bu hukuk, karakteristik edim borçlusunun, sözleşmenin kuruluşu sırasındaki mutad meskeni hukuku, ticarî veya meslekî faaliyetler gereği kurulan sözleşmelerde karakteristik edim borçlusunun işyeri, bulunmadığı takdirde yerleşim yeri hukuku, karakteristik edim borçlusunun birden çok işyeri olması halinde, söz konusu sözleşmeyle en sıkı ilişki içinde bulunan işyeri hukuku olarak kabul edilir. Ancak hâlin bütün şartlarına göre sözleşmeyle daha sıkı ilişkili bir hukukun bulunması hâlinde sözleşme, bu hukuka tâbi olacaktır.

V. TAHKİM YARGILAMASI NETİCESİNDE VERİLEN KARARLARIN İCRASI

Tahkim yargılaması neticesinde verilen kararların, doğrudan, icra kabiliyeti bulunmamakta; icra kabiliyetine sahip olabilmeleri için kesinleşmeleri gerekmektedir.

Kararın kesinleşmesi, milli tahkimde karara karşı kanun yollarına başvurulmaz veya kanun yollarına gidilerek karar onanır ise; milletlerarası tahkimde, karar tenfiz edilir veya kanun yollarına başvurulup, istem reddedilip, bu ret kararı kesinleşirse, mümkün olur (Karataş, 2015, 15).

Tahkim yargılaması neticesinde hükmolunmuş kararlar da, tıpkı mahkeme kararları gibi kazai niteliği haizdir. Bu kapsamda, tahkim yargılaması neticesinde hükmolunmuş ve kesinleşmiş kararlar da, mahkeme kararları gibi icra edilecektir.

Sonuç

Tahkim yargılaması, çalışmamızda belirtildiği gibi, gerek hızlı oluşu, gerek alanında uzman kişiler tarafından yürütülüşü gerekse de gizli cereyan edişi bakımından tercih edilen bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir.

Uzun bir süre Türk idare hukukunda mutlak olarak benimsenen tahkim yasağı ilkesinin arından, ilgili anayasa değişiklikleri ile tahkim yolu, kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesi tarafları arasında vuku bulan uyuşmazlıklar

⁴⁷ Ticari örf ve adet; yazılı olmayan, fakat ticaret hayatında herkesce uyulması gereken kurallar olarak tanımlanmaktadır. Türk Hukukunda bir kuralın ticari örf ve adet olarak kabulü için; (i) uzun zamandan beri uygulanması - tekrarlanması, (ii) tacirler arasında uzun zamandır uygulanan bu kurala uyulması gerektiği kanısının yerleşmiş olması, (iii) kanun kuvveti ile yaptırıma bağlanmış olması gerekir (Akıncı, 2013: 224).

⁴⁸ “Dostane aracılık” (*amiable compositeurs*) yöntemi, hakem ya da hakem kuruluna, hukuk kurallarına sıkıca bağlı kalmaksızın (daha esnek davranarak), hakkaniyete uygun karar verebilme yetkisi tanınması sistemi olarak ifade edilebilir. Hakem ya da hakem kurulunun hukukçu olmayıp, teknik uzmanlardan oluştuğu tahkim yargılamalarında tercih edilmektedir (Özel, 2009: 378).

ile ilgili olarak açılmış, söz konusu sözleşmelere taraf olacak gerek yerli, gerekse yabancı yatırımcıların “kaygıları”nın giderilmesi sağlanmıştır.

İnsanlar ve toplumlar arası ilişkilerin zenginleşerek, ulus-devlet sınırlarını aşan yeni etkileşim biçimlerinin yayılmasının, diğer bir deyişle dünyanın giderek daha küresel bir hal almasının, yabancı sermayenin, diğer ülkelerdeki hizmetler için kullanılabilmesi hususunu daha da kolaylaştırdığı ve teşvik ettiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Durum böyleyken, Türkiye’de, bir takım kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi ile ilgili olarak, yabancı sermayenin kanalize edilmesinin önünde var olan tahkim yasağı engelini kaldırılması, kanaatimizce de yerinde olmuştur.

Diğer yandan, Türk hukuk mevzuatında yapılan yerinde değişiklikler ve hemen ardından yürürlüğe giren yeni kanunlar ile yaratılan altyapı, Türkiye Cumhuriyeti’nin, “tahkim merkezleri” arasında yer alan ülkelerden biri olma yolunda önemli bir adım olarak yorumlanabilmekte, ancak, henüz istenilen noktaya gelinemediği de görülmektedir.

Anayasal değişiklikler ardından yürürlüğe giren kanunlardan biri olan, 4501 sayılı KİST ile kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda tahkim yoluna başvurulması halinde uyulması gereken ilkeler düzenleme altına alınmıştır.

Ancak, bu düzenlemede, milli tahkim hususu ile ilgili olarak 6100 sayılı HMK ve milletlerarası tahkim ile ilgili olarak 4686 sayılı MTK’na atıfta bulunulması, “*mevzuatta dağınıklığa yol açtığı ve bütünsel bir okumayı engellediği*” gerekçesi ile bazı yazarlar tarafından eleştirilmiş olsa da, kanaatimizde, milletlerarası tahkimin niteliği gereği, ayrı bir kanun ile düzenlenmiş olması yerinde olmuştur.

Yine 4686 sayılı MTK’da yer alan hükümler ile birçok benzerlik taşıyan 6100 sayılı HMK’da yer alan tahkime ilişkin hükümlere de atıf yapılması, yerinde olmuştur.

KISALTMALAR / ABBREVIATIONS

ABD: Ankara Barosu Dergisi

AİD: Amme İdaresi Dergisi

AÜHFD: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

AY.: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

AYM.: Anayasa Mahkemesi

B.: baskı

Bkz.: bakınız

C.: cilt

D.: daire

Dan.: Danıştay

E.: Esas

EÜHFD: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

GÜHFD: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

HMK: Hukuk Muhakemeleri Kanunu

HUMK: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu

ICC: International Chamber of Commerce

İBHKG.: İctihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu

İTÜSBD: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

K.: Karar

KİST: Kamu Hizmetleri İle İlgili İmtiyaz Şartlaşma Ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkeler İlişkin Kanun.

md.: madde

MÖHUK: Milletlerarası Özel Hukuk Ve Usul Hukuku Hakkında Kanun

MTK: Milletlerarası Tahkim Kanunu

s.: sayfa

S.: sayı

ss.: sayfa sayısı

T.: Tarih

TBBD: Türkiye Barolar Birlięi Dergisi

TC.: Türkiye Cumhuriyeti

vb.: ve benzeri

vd: ve devamı

vd.: ve dięerleri

Y.: yıl

Yar.: Yargıtay

Y. B. Int'l L: Year Book of International Private Law

KAYNAKÇA / REFERENCES

Akıl, A. (2003). Hukukun Genel İlkeleri ve Hukukun Gelişimine Etkisi, *EÜHFD*, 7(3-4), 385-423.

Akıncı, Z. (2013). *Milletlerarası Tahkim*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Alangoya, Y. (1973). *Medeni Usul Hukukunda Tahkimin Niteliği Ve Denetlenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları,

- Ansay, Ş. S. (1960). *Hukuk Yargılama Usulleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Aslan, Z. & Arat, N. (2015). Kamu Hizmeti İmtiyaz Sözleşmelerinden Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda Tahkim Usulü, *İTÜSBD*, 4(8), 1-25.
- Bilge, N. (1965). Hakem Yargılamasında Uygulanacak Hukuk Kaideleri, *Tahkim, IV. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası*, Ankara, 81-118.
- Çelik, F. E. (1968). *Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Çelikel, A. & Erdem, B. (2012). *Milletlerarası Özel Hukuk*. Ankara: Beta Yayıncılık.
- Dayınlarlı, Kemal (2004). *İç Tahkim*. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları.
- Degan, D. V. (1992). General Principles of Law (A Source of General International Law), 3 *Finnish Y.B. Int'l L.* 1, 1-102.
- Doğan, V. (2013). *Milletlerarası Özel Hukuk*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Dolunay, A. (2015). Türk Hukukunda ve Kıbrıs Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Erdoğan, F. (2004). *Uluslararası Hukuk ve Tahkim*. Ankara: Seçkin.
- Esirgen-Örsten, S. (2011). II. Meşrutiyet Meclis Tutanaklarına Göre "Menafii Umumiyye Müteallik İmtiyazat Hakkında Kanun"un Kabulü, *AÜHFD*, 60(4), 235-262.
- Gözler, K. & Kaplan, G. (2013). *İdare Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözübüyük, A. Ş. & Tan, T. (2004). *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Günday, M. (2011). *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Hannessian, G. (2009). Tahkim ve Yatırım Sözleşmesi İhtilaflarında UNCITRAL Kuralları, *II. Uluslararası Özel Hukuk Sempozyumu: "Tahkim" içinde*, İstanbul, 317-326.
- Kantarci, E. (2018). İdare Hukukunda Tahkim Müessesesi. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/8076418/İdare_Hukukunda_Tahkim_Müessesesi
- Karadaş, İ. (2013). *Ulusal (İç) Tahkim*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Karahanogulları, O. (2004). *Kamu Hizmeti, Kavram ve Hukuksal Rejim*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Karan, N. (2009). İmtiyaz Sözleşmelerinde Uluslararası Tahkim" *II. Uluslararası Özel Hukuk Sempozyumu: "Tahkim" içinde*, İstanbul, 265-275.
- Karataş, S. (t.y.). İmtiyaz Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıkların Tahkimi (Son Anayasal Değişikliklerle). Erişim adresi: [http://www.dayanirsagkan.av.tr/site/yayinlar/İmtiyaz%20Sözleşmelerinden%20Doğan%20Uyuşmazlıkları%20Tahkimi%20\(Son%20Anayasal%20Değişikliklerle\).docx](http://www.dayanirsagkan.av.tr/site/yayinlar/İmtiyaz%20Sözleşmelerinden%20Doğan%20Uyuşmazlıkları%20Tahkimi%20(Son%20Anayasal%20Değişikliklerle).docx)
- Kuru, B. (2001). *Hukuk Muhakemeleri Usulü*. C. V. İstanbul: Demir – Demir Yayıncılık.
- Kuru, B.; Arslan, R. & Yılmaz, E. (2014). *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Nomer, E.; Ekşi, N. & Öztekin, Günseli (2003). *Milletlerarası Tahkim*. İstanbul: Beta.

- Orak, Ç. C. (2005). Kamu Hizmeti İmtiyaz Sözleşmeleri ve ICSID Tahkimi. *ABD*, 4, 71-106.
- Özbek, M. (2005). "İdari Uyuşmazlık Çözümünde Yargılama Dışı Usuller (I)", *TBB*, S. 56, ss. 90-132.
- Özdemir, D. (2003). "Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk Olarak Lex Mercatoria, *GÜHFD*, 7(1-2), 127-166.
- Özel, S. (2009). Milletlerarası Tahkimde Uyuşmazlığın Esasına Uygulanacak Hukuk, *II. Uluslararası Özel Hukuk Sempozyumu: "Tahkim"* içinde, İstanbul, 71-78.
- Özkan, C. (t.y.). İmtiyaz Sözleşmeleri ve Uluslar Arası Ticari Tahkim, Erişim Adresi: <http://cahitozkan.av.tr/dosyalar/Ticari%20Tahkim%20makale.doc>
- Özkan, I. (2014). *Hukukun Küreselleşmesi ve Ulusötesi Hukuk*. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.
- Pekcanitez, H.; Atalay, O. & Özkes, M. (2013). *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Postacıoğlu, İ. (1975). *Medeni Usul Hukuku Dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Poudret, F. J. & Besson, S. (2007). *Comparative Law of International Arbitration*. Londra: Sweet & Maxwell.
- Sammartano, R. M. (2001). *International Arbitration Law and Practice*. Boston: Kluwer Law International.
- Schmitthoff, M. Clive (1982). "Nature and Evolution of the Transnational Law of Commercial Transactions", *the Transnational Law of International Commercial Transactions*, Kluwer, ss. 19-31.
- Şanlı, C. (1986). *Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk*. Ankara: Sevinç.
- Şanlı, C.; Esen, E. & Figanmeşe, A. İ. (2014). *Milletlerarası Özel Hukuk*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Tan, T. (1999). İdare Hukuku ve Tahkim. *AİD*, 32(3), 3-23.
- TC. AYM., E. 1994/71, K. 1995/23, T. 28.06.1995.
- TC. AYM., E. 2013/50, K. 2015/38, T. 01.04.2015.
- TC. Dan., 10. D., E. 996/8792.
- TC. Dan., 1. D., E. 1992/234, K. 1992/294, T. 24.09.1992.
- TC. Yar., İBHGK., E. 1993/4, K. 1994/1, T. 28.1.1994.
- Trakman, L. (2008). Ex Aequo et Bono: De mystifying An Ancient Concept, *Chicago Journal of International Law*, 2, 621-642.
- Tuncay, A. (2013). Türk Hukuk Sisteminde Tahkim Mevzuatı (Arbitration Rules in Turkish Legal System), *International Conference on Eurasian Economies 17-18 September 2013* içinde, St. Petersburg, Rusya, 879-884.
- Turhan, T. (2008). Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi, *AÜHFD*, 52(2), 253-286.
- Ulusoy, A. (2001). *Yeni Anayasal Durumda Kamu Hizmeti ve Kamu Hizmetlerinin Görülüş Usulleri Kavramı, Hukuk-Ekonomi Perspektifinden Uluslararası Tahkim ve Kamu Hizmeti*. Ankara: Liberte Yayınları.

Uncitral Arbitration Rules. (2011). Erişim adresi:

<https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-revised/arb-rules-revised-2010-e.pdf>

Yavuz, C. (2009). Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi ve Tabi Olduğu Hükümler", *II. Uluslararası zel Hukuk Sempozyumu: "Tahkim"* içinde, İstanbul, 133-178.

Yıldırım, R. (2012). *İdare Hukukuna Giriş*. Eskiřehir: Mimoza Yayıncılık.

Yıldız, H. (2014). Kamu Hukuku İle zel Hukukun Kesiřtięi Yer: Kamu Hizmeti İmtiyaz Sözleşmelerinde Tahkim Yolu, *TBBD*, 111(26), 280-296.